

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.42

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.99>

О. О. Давиденко
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри підприємництва, менеджменту організацій і логістики
Запорізького національного університету
orcid.org/0000-0002-5468-3199

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті здійснюється аналіз основних проблем функціонування та взаємодії суб'єктів правовідносин у сфері органічного виробництва. Стаття присвячена проблемним питанням взаємодії суб'єктів правовідносин у сфері органічного виробництва в Україні, а саме виробників органічної продукції між собою, зі споживачами, а також з органами держави, які контролюють цю сферу. Метою цієї статті є аналіз функціонування та взаємодії суб'єктів правовідносин у сфері органічного виробництва продукції, а також сучасного законодавства у цій сфері, з урахуванням нововведень та змін у чинному законодавстві України.

У наш час в Україні спостерігається тенденція активного розповсюдження органічного виробництва. Тому надзвичайно актуальним постає питання щодо функціонування суб'єктів цієї сфери, взаємодії між ними та безпосередньо зі споживачами.

У ході дослідження з'ясовано, що необхідним у якості стратегічних орієнтирів убачається вдосконалити сучасне законодавство України, що відповідатиме світовим стандартам та дасть можливість гарантувати якість і безпечність споживачам органічної продукції. Необхідно запровадити систему державної підтримки фермерських та особистих селянських господарств, що трансформують власне виробництво та знаходяться на перехідному етапі.

Через запропоновані освітні заходи в Україні буде формуватися нова культура екологічної та правової свідомості споживачів, зокрема щодо органічної продукції. Досі в цьому контексті існувало певне підґрунтя для недостатньої поінформованості споживачів у цій сфері. А тепер використання запропонованих вище заходів та способів більш ефективної взаємодії суб'єктів органічного виробництва буде сприяти покращенню економічної, соціальної та екологічної сфер в Україні.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, сертифікація, суб'єкти органічного виробництва, аграрна продукція.

Davydenko O. O. FUNCTIONING AND COOPERATION OF SUBJECTS OF LEGAL RELATIONSHIPS IN THE FIELD OF ORGANIC PRODUCTION: PROBLEMS AND WAYS TO RESOLVE THEM

The basic problems of functioning and cooperation of subjects of legal relationships in the sphere of organic production are analyzed in the article. The article is sanctified to the problem questions of cooperation of subjects of legal relationships in the sphere of organic production in Ukraine, namely producers of organic products, consumers and also the state bodies, that control this sphere. The aim of the article is to analyze the functioning and cooperation of subjects of legal relationships in the field of the organic production of goods, as well as the modern legislation in this sphere, considering innovations and changes in the current legislation of Ukraine. In this research there is the consideration of the state of the existent legal regulation of sphere of organic production of agricultural goods in Ukraine and directions of its further development. Today there is a tendency of active distribution of organic production in Ukraine. Therefore, an issue of functioning of subjects in this sphere, cooperation between them and directly with consumers becomes more and more actual today. It is found out during the research, that as a strategic reference-point can be seen a necessity to improve the modern legislation of Ukraine that will correspond the world standards and give an opportunity to avouch for quality and concern the consumers of organic products. It is necessary to provide the system of state support of farmers and personal peasant economies that will transform their own production or already are on the transitional stage. Through offer educational events the new culture of ecological and legal consciousness of consumers will be formed in Ukraine, in particular in relation to organic products. Until now in this context there was certain soil for the insufficient awareness of consumers in the field of it. Now the use of offer higher events and methods of more effective cooperation of subjects of organic production will assist the improvement of economic, social and ecological spheres in Ukraine.

Key words: organic production, organic products, certification, subjects of organic production, agricultural products.

Актуальність з'ясування проблематики суб'єктного складу правовідносин у сфері органічного виробництва продукції в Україні є досить високою. Це відбувається через те, що протягом останніх років у суспільстві значно поширився здоровий спосіб життя, в якому саме органічна продукція займає вагоме місце. Тобто сфера органічного виробництва в Україні поширюється, і необхідно зрозуміти, яку роль у цьому відіграють суб'єкти цих правовідносин. Також зараз значно підвищується і рівень екологічної свідомості населення. Останні соціологічні дослідження в Україні та у світі показують високу зацікавленість споживачів органічними продуктами.

Дослідженням проблематики правовідносин у сфері органічного виробництва продукції в Україні займалися такі вчені, як Н.А. Берлач, Н.В. Бородачева, О.М. Варченко, В.І. Вовк, Л.В. Дейнеко, А.Р. Дуб, Т.О. Зайчук, І.О. Іртищева, М.І. Кобець, О.А. Корчинська, Ю.П. Манько, Л.О. Мармуль, І.С. Педак, О.В. Рудницька, П.Т. Саблук та ін.

Однак необхідно зазначити, що характерні особливості та взаємозв'язок основних суб'єктів органічного виробництва не отримали достатньої уваги в наукових дослідженнях.

Метою цієї статті є аналіз функціонування та взаємодії суб'єктів правовідносин у сфері органічного виробництва продукції, а також сучасного законодавства у цій сфері, з урахуванням нововведень та змін у чинному законодавстві України.

Споживачі мають доступ до таких сертифікованих органічних продуктів, вироблених в Україні, як: різні види овочів, сезонні фрукти та ягоди, гарбузи, дині, кавуни, яйця, гриби, лікарські трави, горіхи, мед, крупи, борошно, пластівці, джеми, сиропи, соки, напої, рослинні олії, спеції, хлібобулочні вироби, молочні та м'ясні продукти.

Функціонування ринку органічних продуктів харчування в Україні відбувається за безпосереднім впливом на нього різних як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Внутрішні чинники зумовлюють зростання попиту на якісну органічну продукцію з підвищенням рівня життя населення. Зовнішні чинники спричинені динамічним зростанням світового ринку органічної продукції та зацікавленістю в Україні як потенційно потужному виробникові такої продукції.

Постає питання, хто ж є суб'єктами цього ринку в Україні, і як саме вони функціонують та взаємодіють між собою.

Для того щоб визначити суб'єктний склад правовідносин саме у сфері органічного виробництва, треба почати з визначення поняття цих суб'єктів у законодавстві України. Відповідно до закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» суб'єктами ринку органічної продукції є оператори та органи сертифікації [1].

Інакше кажучи, суб'єктами правовідносин у сфері органічного виробництва є фізичні та юридичні особи, що пройшли оцінку відповідності виробництва органічної продукції, отримали сертифікат відповідності та включені до реєстру виробників органічної продукції. Також до суб'єктів відносяться органи сертифікації. А особливим суб'єктом таких правовідносин можна вважати державу в особі компетентних органів, що здійснюють функції з управління та контролю.

Відповідно до класифікації суб'єктів-виробників сільськогосподарської продукції за видами об'єкта виробництва розрізняють: виробників продуктів харчування, сировини, рослинного і тваринного продовольства, рибного господарства, бджільництва тощо. Але все ж таки, поняття «виробник сільськогосподарської продукції» є досить абстрактним, тому що охоплює всіх виробників такої продукції, незалежно від об'єкта виробництва та інших характеристик цього суб'єкта та процесу виробництва. Тому виробників саме органічної продукції виділяють в окрему категорію. І важливо визначити, з якими проблемами вони як суб'єкти правовідносин стикаються у процесі функціонування на українському ринку.

Взагалі подальший розвиток сфери органічного виробництва неможливий без встановлення чітких взаємозв'язків між основними суб'єктами ринку органічної продукції. У статті 4 закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» визначається, що оператори ринку (тобто виробники органічної продукції) зобов'язані: взаємодіяти з органами сертифікації, з якими вони уклали договір на проведення сертифікації, та забезпечувати безперешкодний доступ інспекторів з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції до своїх потужностей та відбору зразків, а також надавати на вимогу органів сертифікації документи, необхідні для сертифікації органічного виробництва, в тому числі доступ до фінансових документів [1].

Також не менш важливою в цій сфері є взаємодія споживачів із виробниками органічної продукції. Важливо встановити, чи існують реальні практичні інструменти такої взаємодії в нашій країні, або тільки задекларовані в законодавстві.

Проаналізувавши сучасний стан справ на ринку органічного виробництва, а саме щодо ефективного функціонування його суб'єктів, очевидним є наявність певних проблем. Серед яких:

- низький рівень обізнаності населення щодо органічних продуктів;
- психологічна невідповідність споживачів до прямого діалогу з виробниками;
- недостатня їх поінформованість споживачів стосовно ключових аспектів та конкретних важелів впливу на ринок з їх сторони [2, с. 213].

Також до недоліків у функціонуванні та взаємодії суб'єктів органічного виробництва можна віднести відсутність окремих відділів органічного виробництва, відповідальних спеціалістів в усіх державних органах влади національного і регіонального рівнів та координації між ними. Відсутність чіткої та фундаментальної загальнодержавної системи, планів розвитку та кваліфікованих кадрів у сфері освіти, науки, консультацій, управління знаннями з органічного сільськогосподарського виробництва та збуту.

Для вирішення вказаних проблем треба використовувати такі заходи, як:

- організація процесу підвищення рівня обізнаності щодо органічної теми серед представників органів влади України;

- сприяння участі та врахування думки представників органічного сектору в розробці підзаконних актів щодо органічного виробництва – участь державних службовців у ключових заходах, пов'язаних із органічним виробництвом (щорічні круглі столи і виставки «Organic» в рамках міжнародної виставки «АГРО», Міжнародна конференція, Всеукраїнський ярмарок органічних продуктів тощо);

- відкритість людей в областях до навчання та розвитку нової тенденції органічного сільського господарства [3].

Також не можна забувати про наявність права у громадян (тобто у споживачів), передбаченого Конституцією України, на звернення до державного органу, що в певній частині кореспондує право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. І це право може бути вільно та безпосередньо використане кожним споживачем задля вирішення своїх питань. І ще у статті 2 закону України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» чітко визначено, що до обов'язків операторів ринку (тобто виробників органічної продукції) відноситься доведення інформації щодо харчових продуктів до інших операторів ринку та до споживачів [4].

Активна позиція представників науки і освіти та проведені дослідження, розроблені наукові програми у сфері праводносин органічного виробництва, теж позитивно сприятимуть підвищенню екологічної свідомості громадян. А інформація щодо міжнародного досвіду та знань у цій сфері є доступною та відкритою в наш час. Отже, для формування попиту на органічну продукцію необхідно постійно вести виховну і роз'яснювальну роботу серед студентів із метою усвідомлення ними цінності власного здоров'я.

Але і без певних змін та нововведень у законодавстві України не обійтись. Подальший розвиток взаємодії суб'єктів праводносин у сфері органічного виробництва в Україні потребує розроблення відповідної нормативно-правової бази.

Наприклад, прийняття Закону України «Про органічне виробництво», в якому пропонується зробити окремий розділ під назвою «Суб'єкти органічного виробництва та їх взаємодія». У ньому будуть визначені реальні інструменти такої співпраці суб'єктів та їх взаємодії зі споживачами; інструменти підвищення рівня інформованості та екологічної свідомості населення щодо органічної продукції; залучення державних органів влади, екологічних асоціацій й організацій, науковців, споживачів у процес формування ринку органічної продукції в Україні; забезпечення підготовки фахівців у галузі екологобезпечного землекористування та органічного виробництва.

Зважаючи на перспективи органічного виробництва, можна з упевненістю зробити висновок, що його розвиток сприятиме як забезпеченню населення якісними, екологічно чистими продуктами харчування, так і успіху фермерських господарств на ринку. І розглядаючи особливості функціонування суб'єктів виробництва органічної продукції, не можна уникнути питання проходження ними етапу сертифікації. Проблеми сертифікації сільського господарства дуже активно зараз розглядається в науковій спільноті, тому це є дуже актуальним [5].

Для певних груп суб'єктів органічного виробництва, таких як фермерські господарства та особисті селянські господарства, у процесі переходу до органічних технологій виникають труднощі в проходженні обов'язкової сертифікації. Частково це можна вирішити шляхом їх кооперації задля укрупнення та спільної ринкової діяльності. Це дасть можливість господарствам, які бажають займатись виробництвом органічної продукції, уникнути певних негараздів. У такому випадку існує можливість застосування так званої системи «групової сертифікації», яка дає можливість зменшити витрати на сертифікацію одиниці площі сільськогосподарських земель. І ще це полегшить збут виробленої продукції, адже надійнішими, як правило, вважаються більш великі постачальники. Органічне виробництво – перспективний напрям в аграрному секторі економіки України, зважаючи на її потенційні експортні можливості та внутрішні потреби населення у якісній сертифікованій продукції. Фермерські господарства, очевидно, є найбільш перспективними виробниками органічної продукції, хоча поширення органічних технологій уповільнюється психологічною, інформаційною невідповідністю як фермерів, так і споживачів.

Основними напрямками вирішення зазначених вище проблем варто виділити:

- врегулювання нормативно-правової бази з виробництва органічної продукції, її сертифікації;
- економічне стимулювання фермерів-виробників органічної продукції з боку держави;
- участь фермерських господарств у міжнародних проектах, грантах, конкурсах, що сприятиме виходу фермерських господарств на міжнародні ринки;
- сприяння взаємодії та кооперації малих і середніх аграрних товаровиробників задля укрупнення та сприяння їх конкуренції з великими виробниками органічної продукції.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що Україна має значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту та споживання на внутрішньому і міжнародному ринках. Саме тому питання функціонування та взаємодії суб'єктів праводносин у сфері органічного виробництва є дуже актуальним у наш час.

У ході дослідження з'ясовано, що необхідним в якості стратегічних орієнтирів убачається створити досконале законодавство та систему сертифікації, що відповідатиме світовим стандартам та дасть можливість гарантувати якість і безпечність споживачам органічної продукції. Необхідно запровадити систему державної підтримки фермерських та особистих селянських господарств, що трансформують власне виробництво та знаходяться на перехідному етапі.

Із прийняттям нових законів у сфері регулювання органічного виробництва у 2019–2020 рр., наприклад закону «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів», «Про держав-

ний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», в Україні буде формуватися нова культура екологічної та правової свідомості споживачів, зокрема щодо органічної продукції. Досі в цьому контексті існувало певне підґрунтя для недостатньої поінформованості споживачів у цій сфері. А тепер використання запропонованих вище заходів та способів більш ефективної взаємодії суб'єктів органічного виробництва буде сприяти покращенню економічної, соціальної та екологічної сфер в Україні, комплексному розвитку органічного виробництва та поліпшенню здоров'я населення країни через його розповсюдження.

Література

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 03.07.2019. № 36. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 12.11.2020).
2. Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир : «Полісся». 2013. 492 с.
3. Ініціатива Міністерства аграрної політики та продовольства України. Базові матеріали «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015-2020 роки» : вебсайт. URL : <http://green.ucci.org.ua/> (дата звернення: 12.11.2020).
4. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів : Закон України від 06.12.2018. № 7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19#Text> (дата звернення: 12.06.2020).
5. Вовк В.В. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє. *Матеріали Міжнародного семінару «Органічні продукти харчування. Сучасні тенденції виробництва і маркетингу»*. Львів. 2004. С. 3–7.